

РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ЖЕЛЕЗОПЪТЕН ТРАНСПОРТ В УСЛОВИЯТА НА СВЕТОВНА ЗДРАВНА КРИЗА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА НЕСТАБИЛНОСТ

Георги Димитров¹
e-mail: g.dimitrov@unwe.bg

Резюме

Железопътния транспорт има изключително важна роля в транспортните системи на европейските държави, осъществявайки сухопътни превози на пътници и товари на къси, средни и дълги разстояния. В настоящата студия се анализира развитието на товарния и пътнически железопътен транспорт на по-голямата част от европейските държави. Разглеждат се тенденциите при превозените количества товари и извършената товарна превозна дейност от европейския железопътен транспорт спрямо нивото на брутният вътрешен продукт на съответните държави. При пътническият железопътен транспорт се анализират броя на превозените пътници и извършената работа спрямо числеността на населението на отделните държави. Анализираният период обхваща времето преди и след настъпването на световната здравна криза, предизвикана от COVID-19, както и започването (за първи път след Втората световна война) на военни действия на територията на Европа. Основната цел на изследването е да се проследят тенденциите при търсенето на товарни и пътнически железопътни превози на територията на Европа и да се отчете въздействието на кризата предизвикана от пандемията и геополитическата нестабилност върху железопътния транспорт на отделните европейски държави.

Ключови думи: железопътен транспорт, пандемия, товарни и пътнически превози, европейски държави

JEL: O18, R41

Увод

С железопътния и автомобилния транспорт се извършват сухопътните превози на пътници и товари на територията на Европа. Товарният железопътен транспорт най-добре отговаря на изискванията за транспортното обслужване на масовото производство (МТИТС, 2017). Той извършва редовно и сигурно превозването на масови товари на сравнително дълги раз-

¹ Главен асистент, доктор, катедра „Икономика на транспорта и енергетиката“, УНСС

стояния във вътрешно и международно съобщение, при малки разходи за извършване на превозите (Николова, 2021). От своя страна, пътническият железопътен транспорт има важна роля в транспортните системи на почти всички европейски държави, предоставяйки удобна възможност на пътуващите да извършват сухопътни превози на къси (градски и крайградски), средни (междуградски) и дълги разстояния (международни превози). Все още единствено при железопътния транспорт за гориво, може масово да се използва електроенергията (Минков, 2019), като по-голямата част от железопътните мрежи на европейските държави са електрифицирани. Железопътният транспорт е основна част от националните транспортни системи на европейските държави (Arnaudov, 2022) и неговото развитие е от изключителна важност в контекста на Зелената сделка и усилията на Европейския съюз за декарбонизация на икономиката.

Разгледани и анализирани са товарните железопътни превози в 27 европейски държави и пътническите железопътни превози в 25 държави. Двадесет и три от държавите са членки на Европейския съюз, а останалите страни са на територията на Европа (освен Турция, чиято по-голяма територия е в Азия), но са извън Европейския съюз. Изследвани са европейските държави, за които има официална информация (Eurostat, 2024) за железопътните им превози през разглеждания период.

Територия, брутен вътрешен продукт и население на европейските държави

Данни за територията и brutния вътрешен продукт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. са представени в таблица 1. Най-голямата по територия държава е Франция с 551 695 кв. км., следвана от Испания (505 992 кв. км.), Швеция (449 964 кв. км.), Норвегия (385 208 кв. км.) и Германия (357 050 кв. км.). С най-малка територия са Люксембург, Словения, Швейцария, Нидерландия и Дания, които се разпростират съответно на 2586 кв. км., 20 273 кв. км., 41 290 кв. км., 41 526 кв. км. и 43 094 кв. км. Европейските държави са изключително разнообразни както по размера на тяхната територия, така и по големината на техните икономики, изразена в размера на brutния им вътрешен продукт. През разглеждания период 2019 – 2023 г. се наблюдава значително нарастване на БВП при всички от изследваните държави. Въпреки че в началото на периода (което съвпада с началото на пандемията предизвикана от COVID-19) при по-голямата част от изследваните държави се наблюдава намаление на БВП за 2020 г. спрямо началната 2019 г. Като основна причина за нарастването на БВП на европейските държави, може да се посочи приключването на световната здравна

криза, предизвикана от пандемията COVID-19 и същественото увеличение на инфлацията, породено от нарастването на цените на енергоресурсите (Ivanova & Dospatliev, 2023), вследствие на започналите през 2022 г. военни действия на територията на Европа.

От разглежданите държави с най-голям брутен вътрешен продукт е Германия, следвана от Франция, Италия, Испания и Нидерландия. БВП на Германия от 3 474 110 млн. евро през 2019 г. първоначално намалява на 3 403 730 млн. евро за 2020 г., след което започва да нараства достигайки до 4 185 550 млн. евро за 2023 г., което се равнява на ръст от 20,48% за разглеждания период. Следващите по големина икономики (Франция, Италия, Испания и Нидерландия) също в началото на пандемията от COVID-19 отчитат намаление на БВП, но след 2020 г. тенденцията се променя и в края на разглеждания период регистрират ръст от съответно 15,79%, 18,44%, 20,29% и 31,31% спрямо началната изследвана 2019 г.

За разглеждания период с най-малък размер на своя брутен вътрешен продукт са Босна и Херцеговина, Естония, Латвия, Словения и Литва. При почти всички от тях (с изключение на Литва) се наблюдава отчетената вече тенденция на първоначален спад в БВП за 2020 г. спрямо предходната 2019 г., а след това сериозно нарастване през следващите 2021, 2022 и 2023 г.

Европейските държави, които през целия разглеждан период отчитат нарастване на БВП са България, Дания, Ирландия, Литва, Люксембург, Австрия, Швеция и Швейцария. В абсолютна стойност за разглеждания период най-голямо нарастване на БВП се наблюдава при Германия, Франция и Турция съответно с 711 440 млн. евро, 384 819,6 млн. евро и 351 377,8 млн. евро, а най-малко е нарастването при Босна и Херцеговина, Латвия и Естония с нарастване от едва 6730,1 млн. евро, 8499,6 млн. евро и 102 31,2 млн. евро за 2023 г. спрямо началната изследвана 2019 г. В процентно отношение най-големият ръст на БВП за периода 2019 – 2023 г. се отчита при България, Турция и Литва съответно с нарастване от 52,68%, 51,74% и 50,72%, а с най-малко нарастване е БВП на Швеция, Финландия и Франция съответно с ръст от едва 13,38%, 13,95% и 15,79%.

Може да се обобщи, че всички изследвани европейски държави отчитат значителен ръст на БВП за 2023 г. спрямо началната 2019 г., но по-голямата част от тях през 2020 г. са отчели по-нисък БВП спрямо предходната 2019 г. Държавите, които през целия разглеждан период регистрират ръст в своя БВП и началото на пандемията от COVID-19 не ги е засегнала сериозно, са в средния диапазон на изследваните държави според размера на БВП.

Таблица 1: Територия и размер на brutния вътрешен продукт /БВП/ на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (млн. евро)

Година Държава	Територия (кв. км.)	БВП-2019	БВП-2020	БВП-2021	БВП-2022	БВП-2023
1	2	3	4	5	6	7
България	110 994	61 530,8	61 607,7	71 060,1	85 800,7	93 948,0
Чехия	78 866	225 613,5	215 805,4	238 249,5	276 265,7	317 387,0
Дания	43 094	309 526,4	311 356,3	342 961,7	380 617,8	376 430,0
Германия	357 050	3 474 110,0	3 403 730,0	3 617 450,0	3 876 810,0	4 185 550,0
Естония	45 226	27 951,0	27 430,0	31 169,0	36 011,1	38 182,2
Ирландия	70 280	356 357,4	375 249,6	434 069,7	506 282,4	509 951,8
Испания	505 992	1 245 513,0	1 119 010,0	1 222 290,0	1 346 377,0	1 498 324,0
Франция	551 695	2 437 635,0	2 317 832,0	2 502 118,0	2 639 092,0	2 822 454,6
Хърватия	56 542	55 772,3	50 543,1	58 455,1	67 989,5	76 471,7
Италия	301 318	1 796 648,5	1 661 239,8	1 821 934,6	1 962 845,8	2 128 001,4
Латвия	64 589	30 572,9	30 109,5	33 348,9	38 386,2	39 072,5
Литва	65 200	48 959,2	49 873,2	56 478,1	67 399,1	73 792,8
Люксембург	2 586	62 431,5	64 524,3	72 360,9	77 529,0	79 309,6
Унгария	93 030	146 554,5	137 866,0	153 963,3	168 865,0	196 639,0
Нидерландия	41 526	813 055,0	796 530,0	870 587,0	958 549,0	1 067 599,0

Продължение

1	2	3	4	5	6	7
Австрия	83 858	397 147,2	380 888,5	405 241,4	447 217,6	473 226,7
Полша	312 684	532 504,7	526 147,2	576 382,6	654 594,4	748 923,4
Португалия	91 568	214 374,6	200 518,9	216 053,2	242 340,8	267 384,3
Румъния	238 392	224 178,6	220 486,6	241 611,3	284 173,6	324 578,2
Словения	20 273	48 582,3	47 044,9	52 278,8	57 037,7	63 951,2
Словакия	49 036	94 429,7	93 444,1	100 255,7	109 645,2	122 812,8
Финландия	338 145	239 858,0	238 038,0	250 664,0	267 687,0	273 320,0
Швеция	449 964	476 869,5	480 556,4	540 734,0	561 785,1	540 694,6
Норвегия	385 208	365 130,5	322 823,8	425 445,6	565 021,9	448 716,8
Швейцария	41 290	644 443,2	650 742,6	687 568,4	777 804,6	818 182,9
Босна и Херцеговина	51 129	18 296,5	17 755,9	20 014,7	23 324,1	25 026,6
Турция	24 378	679 135,8	626 785,3	690 246,0	862 309,6	1 030 513,6

Забележка: Турция е разположена на два континента Европа и Азия, а представените в таблицата данни за територията на страната обхващат само европейската ѝ част. Цялата територия на Турция се равнява на 783 562 кв. км.

Източник: Eurostat

В таблица 2 се представят данни за гъстотата и промените в числеността на населението на отделните европейски държави за периода 2019 – 2023 г. С най-голяма численост на населението е Турция, която от 82 003 882 души през 2019 г. достига до 85 279 553 жители през 2023 г., изпреварвайки по този показател Германия, чието население за разглеждания период нараства от 83 019 213 души през 2019 г. до 84 358 845 души в края на периода. На трето място по численост на населението се подрежда Франция, като нейното население също нараства с 955 341 души от 67 177 636 жители в началото на разглеждания период до 68 172 977 души за 2023 г. От европейските държави Италия е на четвърто място по численост на населението. При нея се отчита намаление на населението през периода 2019 – 2023 г. от 59 816 673 души през 2019 г. до 58 997 201 души в края на периода. Пета по брой на населението от европейските държави се нарежда Испания, която регистрира нарастване с 819 472 жители за разглеждания период.

С най-малък брой на своето население са Лихтенщайн, Люксембург, Естония, Латвия и Словения. Всички тези държави, с изключение на Латвия, отчитат ръст на своето население за периода 2019 – 2023 г. При Латвия се наблюдава лек спад на броя на населението с 36 960 души, от 1 919 968 души в началото на разглеждания период на 1 883 008 души в края на периода.

Най-голямо нарастване на населението за разглеждания период се отчита в Турция, Германия и Испания съответно с 3 275 671 души, 1 339 632 души и 1 148 301 души, а най-голямото намаление за периода 2019 – 2023 г. се регистрира в Италия, България и Румъния съответно с 819 472 души, 552 329 души и 359 910 души. За периода 2019 – 2023 г. по-голямата част от европейските държави отчитат нарастване на броя на своето население, но България, Гърция, Хърватия, Италия, Латвия, Румъния и Словакия регистрират намаляване на броя на населението си.

Гъстотата на населението на отделните държави, която е представена в таблица 2, е изчислена спрямо неговата численост през последната разглеждана 2023 г. Най-гъсто населените европейски държави са Люксембург, Лихтенщайн, Германия, Швейцария и Италия, чиято гъстота на населението падаща се на 1000 кв. км. територия е съответно от 255 533 души, 247 981 души, 236 266 души, 213 499 души и 195 797 души. Скандинавските и Балтийските държави, от своя страна, отчитат най-ниска гъстота на населението. Норвегия, Финландия и Швеция за 2023 г. отчитат съответно 14 249 души, 16 454 души и 23 383 души гъстота на населението на 1000 кв. км. Латвия, Естония и Литва регистрират гъстота на населението съответно от 29 153 души, 30 201 души и 43 823 души на 1000 кв. км. от тяхната територия.

Таблица 2: Население на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (брой)

Година Държава	Гъстота (жители на 1000 кв. км.)	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6	7
България	58090	7 000 039	6 951 482	6 916 548	6 838 937	6 447 710
Чехия	137290	10 649 800	10 693 939	10 494 836	10 516 707	10 827 529
Дания	137667	5 806 081	5 822 763	5 840 045	5 873 420	5 932 654
Германия	236266	83 019 213	83 166 711	83 155 031	83 237 124	84 358 845
Естония	30201	1 324 820	1 328 976	1 330 068	1 331 796	1 365 884
Ирландия	75005	4 904 240	4 964 440	5 006 324	5 060 004	5 271 395
Гърция	78919	10 724 599	10 718 565	10 678 632	10 459 782	10 413 982
Испания	95031	46 937 060	47 332 614	47 398 695	47 432 893	48 085 361
Франция	123570	67 177 636	67 320 216	67 656 682	67 871 925	68 172 977
Хърватия	68106	4 076 246	4 058 165	4 036 355	3 862 305	3 850 894
Италия	195797	59 816 673	59 641 488	59 236 213	59 030 133	58 997 201
Латвия	29153	1 919 968	1 907 675	1 893 223	1 875 757	1 883 008
Литва	43823	2 794 184	2 794 090	2 795 680	2 805 998	2 857 279
Люксембург	255533	613 894	626 108	634 730	645 397	660 809
Австрия	108556	8 858 775	8 901 064	8 932 664	8 978 929	9 104 772
Португалия	114312	10 276 617	10 295 909	10 298 252	10 352 042	10 467 366
Румъния	79929	19 414 458	19 328 838	19 201 662	19 042 455	19 054 548

Продължение

1	2	3	4	5	6	7
Словения	104423	2 080 908	2 095 861	2 108 977	2 107 180	2 116 972
Словакия	110710	5 450 421	5 457 873	5 459 781	5 434 712	5 428 792
Финландия	16454	5 517 919	5 525 292	5 533 793	5 548 241	5 563 970
Швеция	23383	10 230 185	10 327 589	10 379 295	10 452 326	10 521 556
Лихтенщайн	247981	38 378	38 747	39 055	39 308	39 677
Норвегия	14249	5 328 212	5 367 580	5 391 369	5 425 270	5 488 984
Швейцария	213499	8 544 527	8 606 033	8 670 300	8 738 791	8 815 385
Турция	108835	82 003 882	83 154 997	83 614 362	84 680 273	85 279 553

Източник: Eurostat

Развитие на товарния железопътен транспорт на европейските държави

Данни за превозените количества товари от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. са представени в таблица 3. В началото на периода с настъпването на пандемията от COVID-19 се наблюдава намаление на превозените количества товари от железопътния транспорт на по-голямата част от европейските държави.

Страните, при които се отчита ръст на превозените количества товари за 2020 г. спрямо предходната 2019 г., са България, Дания, Ирландия, Хърватия, Швеция, Норвегия и Турция. В България след либерализацията на товарните ЖП услуги, броят на лицензираните товарни превозвачи постепенно нараства (МТИТС, 2015). Пандемията от COVID-19 се отразява благоприятно на търсенето на товарни железопътни превози в Европа, като след първоначалната паника, izolацията и блокиране на държавни граници се преминава към период на презапасяване със стоки и материали (Димитров, 2023), съпътствано със сериозно нарастваща онлайн търговия.

Таблица 3: Превозени количества товари от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (хил. тона)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6
България	14 948	16 374	18 048	19 291	17 105
Чехия	98 804	90 902	99 550	90 797	83 120
Дания	8 512	8 615	6 936	7 759	6 756
Германия	364 120	325 303	363 646	368 876	337 111
Естония	21 341	15 801	23 306	17 713	10 106
Ирландия	346	449	415	419	344
Испания	26 268	22 254	24 716	24 895	23 890
Франция	91 997	83 143	94 613	89 590	75 849
Хърватия	14 449	14 992	15 176	16 257	15 069
Италия	94 295	90 529	104 213	104 542	95 865
Латвия	41 490	24 056	21 772	21 305	15 446
Литва	55 209	53 430	51 080	30 977	27 224
Люксембург	4 405	3 627	3 713	3 464	3 512
Унгария	52 270	51 892	51 031	51 696	45 762

Продължение

1	2	3	4	5	6
Нидерландия	42 654	40 017	42 621	44 469	39 340
Австрия	102 575	97 512	105 255	103 870	92 443
Полша	233 744	218 381	237 915	237 587	229 935
Португалия	9 365	8 426	9 057	8 366	8 555
Румъния	58 808	49 670	57 424	55 188	48 867
Словения	21 902	19 398	20 339	20 459	19 160
Словакия	46 413	41 572	49 944	46 712	44 304
Финландия	38 464	38 406	40 180	31 229	27 066
Швеция	68 220	69 805	72 458	70 942	68 293
Норвегия	34 563	36 822	37 550	33 496	32 235
Швейцария	68 658	64 987	67 901	69 319	67 108
Босна и Херцеговина	13 693	11 414	12 305	12 685	11 464
Турция	33 285	34 374	38 155	38 670	32 195

Източник: Eurostat

Превозените количества товари от железопътния транспорт на повечето от европейските държави за 2021 и 2022 г. са по-големи от количествата товари превозени през 2020 и 2019 г. След преминаването на световната здравна криза предизвикана от COVID-19 и започнатите от Русия военни действия на територията на Европа тенденцията се променя и във всички от разглежданите европейски държави, с изключение на Люксембург и Португалия, превозените от железопътния транспорт количества товари намаляват. В края на периода по-голямата част от европейските държави превозват с железопътен транспорт по-малки количества товари, спрямо началната 2019 г. Изключение правят България, Италия, Хърватия и Швеция, при които за периода 2019 – 2023 г. се регистрира увеличение съответно с 2157 хил. тона, 1570 хил. тона, 620 хил. тона и 73 хил. тона.

Най-големи количества товари през разглеждания период се превозват с железопътния транспорт на Германия, Полша, Италия, Австрия и Чехия. Количествата товари превозени в Германия за периода 2019 – 2023 г. намаляват с 27 009 хил. тона от 364 120 хил. тона през 2019 г. до 337 111 хил. тона през 2023 г. Полша бележи лек спад в превозените от железопътния транспорт количества товари от 3809 хил. тона, а Италия отчита леко повишение от 1570 хил. тона. Австрия и Чехия за разглеждания период отчитат намаление в количествата на превозените товари съответно с 10 132 хил.

тона и 15 684 хил. тона. От разглежданите европейски държави най-малки количества товари се превозват от железопътния транспорт в Ирландия, Люксембург, Дания, Португалия и Босна и Херцеговина. Всички тези държави също регистрират намаление на превозените количества товари за периода от 2019 до 2023 г.

В таблица 4 са представени данни за извършената транспортна работа от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. Най-голям обем транспортна дейност е извършена от железопътния транспорт на Германия, която за разглеждания период увеличава извършената транспортна работа с 5894 млн. ткм. от 119 470 млн. ткм. през 2019 г. до 125 364 млн. ткм. за 2023 г.

Таблица 4: Извършена работа от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (млн. ткм)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6
България	3 902	4 503	4 657	5 239	4 555
Чехия	16 180	15 251	16 326	16 368	15 038
Дания	2 525	2 450	1 986	2 211	1 906
Германия	119 470	109 219	123 935	128 637	125 364
Естония	2 155	1 729	2 124	1 286	771
Ирландия	72	74	70	81	76
Испания	10 710	8 920	10 299	10 566	9 972
Франция	33 671	31 559	35 751	35 282	29 399
Хърватия	2 911	3 279	3 172	3 529	3 145
Италия	21 309	20 750	24 262	24 330	22 693
Латвия	15 019	7 979	7 367	7 410	5 191
Литва	16 181	15 865	14 566	7 375	6 307
Люксембург	191	162	176	167	174
Унгария	10 625	11 595	11 347	11 351	10 460
Нидерландия	7 080	6 665	7 188	7 176	6 493
Австрия	21 736	20 498	21 980	22 167	20 205
Полша	54 584	51 096	54 387	59 306	61 085
Португалия	2 478	2 302	1 881	2 190	2 263
Румъния	13 312	12 291	13 625	13 324	12 878

Продължение

1	2	3	4	5	6
Словения	5 292	4 726	4 937	4 928	4 629
Словакия	8 134	6 908	8 190	7 838	7 488
Финландия	10 271	10 137	10 750	8 844	7 869
Швеция	22 222	22 094	23 449	23 161	21 953
Норвегия	3 903	4 110	4 305	4 246	3 928
Швейцария	11 673	11 067	12 023	12 135	11 540
Босна и Херцеговина	1 275	1 030	1 181	1 250	1 262
Турция	14 707	15 345	14 621	16 081	12 997

Източник: Eurostat

Полша е втора по обем на извършената работа от товарния железопътен транспорт, която за разглеждания период нараства с 6501 млн. ткм. (от 54 584 млн. ткм през 2019 г. до 61 085 млн. ткм за 2023 г.). След Германия и Полша по показателя обем на извършената работа се подреждат съответно Франция, Италия и Швеция, като при Франция и Швеция за анализирания период се наблюдава намаление на извършената от железопътния транспорт работа, а Италия отчита ръст в извършената транспортна дейност от железопътния транспорт на страната.

Съгласно данните в таблица 4 най-малък обем на извършената транспортна дейност е осъществена съответно от железопътния транспорт на Ирландия, Люксембург, Естония, Босна и Херцеговина и Дания. За периода 2019 – 2023 г. се отчита нарастване в обема на извършената работа при железопътния транспорт на Ирландия, а при Люксембург, Естония, Босна и Херцеговина и Дания се регистрира намаляване на обема на извършената от железопътния транспорт работа.

Началото на разглеждания период съвпада със започването на пандемията от COVID-19, като се отчита леко намаляване в обема на извършената работа от железопътния транспорт на по-голямата част от изследваните държави. За 2020 г. спрямо предходната 2019 г. се отчита нарастване на извършената транспортна дейност само в железопътния транспорт на България, Хърватия, Унгария и Норвегия. През 2021 г. се регистрира нарастване на обема на извършената транспортна дейност от железопътния транспорт на почти всички европейски държави, а за 2022 г. и 2023 г. тенденцията се обръща и започва сериозно намаление в обема на извършената транспортна работа.

През разглеждания период европейските държави отчитат както увеличения, така и намаления в обемите на извършената работа от железопътния им транспорт. Изключение правят товарните железопътни превози на Литва, при която обемът на извършената транспортна работа за целия разглеждан период единствено намалява. За периода 2019 – 2023 г. най-голямо увеличение се отчита при извършената работа от железопътния транспорт на Полша, Германия и Италия съответно с 6501 млн. ткм., 5894 млн. ткм. и 1384 млн. ткм., а най-голямо намаление се наблюдава при извършената работа от железопътния транспорт на Литва, Латвия и Франция, съответно с 9874 млн. ткм., 9828 млн. ткм. и 4272 млн. ткм.

Таблица 5 представя данни за промените в средното превозно разстояние на един тон товар превозен с железопътния транспорт на европейските държави.

Таблица 5: Средно превозно разстояние на един тон товар превозен от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (км.)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6
България	261,04	275,01	258,03	271,58	266,30
Чехия	163,76	167,77	164,00	180,27	180,92
Дания	296,64	284,39	286,33	284,96	282,12
Германия	328,11	335,75	340,81	348,73	371,88
Естония	100,98	109,42	91,14	72,60	76,29
Ирландия	208,09	164,81	168,67	193,32	220,93
Испания	407,72	400,83	416,69	424,42	417,41
Франция	366,00	379,57	377,87	393,82	387,60
Хърватия	201,47	218,72	209,01	217,08	208,71
Италия	225,98	229,21	232,81	232,73	236,72
Латвия	361,99	331,68	338,37	347,81	336,07
Литва	293,09	296,93	285,16	238,08	231,67
Люксембург	43,36	44,67	47,40	48,21	49,54
Унгария	203,27	223,44	222,36	219,57	228,57
Нидерландия	165,99	166,55	168,65	161,37	165,05
Австрия	211,90	210,21	208,83	213,41	218,57
Полша	233,52	233,98	228,60	249,62	265,66

Продължение

1	2	3	4	5	6
Португалия	264,60	273,20	207,68	261,77	264,52
Румъния	226,36	247,45	237,27	241,43	263,53
Словения	241,62	243,63	242,74	240,87	241,60
Словакия	175,25	166,17	163,98	167,79	169,01
Финландия	267,03	263,94	267,55	283,20	290,73
Швеция	325,74	316,51	323,62	326,48	321,45
Норвегия	112,92	111,62	114,65	126,76	121,86
Швейцария	170,02	170,30	177,07	175,06	171,96
Босна и Херцеговина	93,11	90,24	95,98	98,54	110,08
Турция	441,85	446,41	383,20	415,85	403,70

Източник: Eurostat и изчисления на автора

През периода 2019 – 2023 г. не се наблюдават съществени изменения в средното превозно разстояние на един тон товар, но все пак в по-голямата част от европейските държави се отчита леко нарастване в средното превозно разстояние на един тон товар превозен с железопътен транспорт за 2023 г. спрямо началната 2019 г. Съгласно представените в таблицата данни на най-далечни средни превозни разстояния се транспортират товарите в Испания, Турция, Франция, Германия и Латвия, а най-късите превозни разстояния се отчитат при железопътния транспорт на Люксембург, Естония, Босна и Херцеговина, Норвегия и Нидерландия.

Данни за измененията в превозените количества товари от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г., съответстващи на един млрд. евро от brutния им вътрешен продукт са представени в таблица 6. Най-големи количества товари, падащи се на един млрд. евро от БВП, се отчитат съответно при железопътния транспорт на Латвия, Литва, Естония, Босна и Херцеговина и Словакия. За разглеждания пет годишен период превозените количества товари падащи се на един млрд. евро от БВП на посочените държави значително намаляват. Най-сериозният спад се отчита при Латвия, която от 1357,1 хил. тона на един млрд. евро през 2019 г. достига до 395,3 хил. тона на един млрд. евро през 2023 г. Следвана от Литва и Естония съответно с намаление от 1127,7 хил. тона и 763,5 хил. тона на млрд. евро от БВП през 2019 г. до 368,9 хил. тона и 264,7 хил. тона през последната разглеждана 2023 г. Значително по-малко е отчетеното намаление при Босна и Херцеговина и Словакия, където от 748,4 хил. тона и 491,5 хил.

тона на млрд. евро от БВП през 2019 г. намаляват съответно на 458,1 хил. тона и 360,7 хил. тона на един млрд. евро от БВП в края на периода.

Най-малки количества товари падащи се на един млрд. евро от БВП се регистрират при железопътните товарни превози на Ирландия, Испания, Дания, Франция и Португалия. Превозените количества товари от железопътния транспорт на посочените държави, падащи се на един млрд. евро от БВП, отчитат намаление. За разглеждания период превозените количества товари съответстващи на един млрд. евро от БВП на страните намаляват съответно: с 0,3 хил. тона при железопътния транспорт на Ирландия; с 5,2 хил. тона при превозите на Испания; с 9,6 хил. тона при железопътния транспорт на Дания; с 10,8 хил. тона за Франция и с 11,7 хил. тона за железопътния транспорт на Португалия.

За разглеждания период се отчитат както увеличения, така и намаления на превозените с железопътен транспорт количества товари, падащи се на един млрд. евро.

Няма регистрирани европейски държави, които да отчитат ръст на превозените количества товари на един млрд. евро от БВП през целия петгодишен период. Дания, Италия, Норвегия и Турция бележат ръст при превозените количества товари падащи се на един млрд. евро от БВП за две от годините на периода.

Таблица 6: Изменения в превозените количества товари от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019-2023 г.
(хил. тона на 1 млрд. евро от БВП)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023	Разлика 2020- 2019	Разлика 2021- 2020	Разлика 2022- 2021	Разлика 2023- 2022
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
България	242,9	265,8	254,0	224,8	182,1	22,9	-11,8	-29,2	-42,7
Чехия	437,9	421,2	417,8	328,7	261,9	-16,7	-3,4	-89,1	-66,8
Дания	27,5	27,7	20,2	20,4	17,9	0,2	-7,5	0,2	-2,5
Германия	104,8	95,6	100,5	95,1	80,5	-9,2	4,9	-5,4	-14,6
Естония	763,5	576,0	747,7	491,9	264,7	-187,5	171,7	-255,8	-227,2
Ирландия	1,0	1,2	1,0	0,8	0,7	0,2	-0,2	-0,2	-0,1
Испания	21,1	19,9	20,2	18,5	15,9	-1,2	0,3	-1,7	-2,6
Франция	37,7	35,9	37,8	33,9	26,9	-1,8	1,9	-3,9	-7
Хърватия	259,1	296,6	259,6	239,1	197,1	37,5	-37	-20,5	-42

Продължение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Италия	52,5	54,5	57,2	53,3	45,0	2	2,7	-3,9	-8,3
Латвия	1357,1	799,0	652,9	555,0	395,3	-558,1	-146,1	-97,9	-159,7
Литва	1127,7	1071,3	904,4	459,6	368,9	-56,4	-166,9	-444,8	-90,7
Люксембург	70,6	56,2	51,3	44,7	44,3	-14,4	-4,9	-6,6	-0,4
Унгария	356,7	376,4	331,4	306,1	232,7	19,7	-45	-25,3	-73,4
Нидерландия	52,5	50,2	49,0	46,4	36,8	-2,3	-1,2	-2,6	-9,6
Австрия	258,3	256,0	259,7	232,3	195,3	-2,3	3,7	-27,4	-37
Полша	439,0	415,1	412,8	363,0	307,0	-23,9	-2,3	-49,8	-56
Португалия	43,7	42,0	41,9	34,5	32,0	-1,7	-0,1	-7,4	-2,5
Румъния	262,3	225,3	237,7	194,2	150,6	-37	12,4	-43,5	-43,6
Словения	450,8	412,3	389,0	358,7	299,6	-38,5	-23,3	-30,3	-59,1
Словакия	491,5	444,9	498,2	426,0	360,7	-46,6	53,3	-72,2	-65,3
Финландия	160,4	161,3	160,3	116,7	99,0	0,9	-1	-43,6	-17,7
Швеция	143,1	145,3	134,0	126,3	126,3	2,2	-11,3	-7,7	0
Норвегия	94,7	114,1	88,3	59,3	71,8	19,4	-25,8	-29	12,5
Швейцария	106,5	99,9	98,8	89,1	82,0	-6,6	-1,1	-9,7	-7,1
Босна и Херцеговина	748,4	642,8	614,8	543,9	458,1	-105,6	-28	-70,9	-85,8
Турция	49,0	54,8	55,3	44,8	31,2	5,8	0,5	-10,5	-13,6

Източник: EUROSTAT и изчисления на автора

Страните, при които се отчита намаление на превозените количества товари на един млрд. евро от БВП през целия разглеждан период, са Чехия, Латвия, Литва, Люксембург, Нидерландия, Полша, Португалия, Словения, Швейцария и Босна и Херцеговина. Останалите европейски държави регистрират само по едно увеличение на превозените количества товари от железопътния им транспорт падащи се на един млрд. евро от БВП.

През 2020 г. и 2021 г. разликите между количества, превозени с железопътен транспорт товари, падащи се на един млрд. евро от БВП, са незначителни, а при голяма част от европейските страни дори са положителни. През 2022 г. и 2023 г. се отчита значително намаляване на превозените количества товари, падащи се на един млрд. евро от БВП на всички от разглежданите държави. Отчетеното намаление може да се обясни основно със

сериозните увеличения през тези години на БВП на европейските държави, както и с намалението на реалните количества на превозените с железопътен транспорт стоки и товари. При нито една от разглежданите европейските държави не се отчита увеличение на превозените количества товари, падащи се на един млрд. евро от БВП за 2023 г. спрямо предходната 2022 г.

В началото на разглеждания период, което съвпада и с началото на пандемията от COVID-19, реалните количества на превозените товари с железопътния транспорт на европейските държави се увеличава, а брутният вътрешен продукт на страните се задържа на едно ниво или леко намалява. Това води до нарастване на превозените количества товари, падащи се на един млрд. евро от БВП. В края на периода световната пандемия вече е отминала, но сериозното увеличение на потребителските цени в Европа (инфлацията) води до ръст на БВП на страните и следователно до намаление на превозените количества товари, съответстващи на един млрд. евро от БВП.

В таблица 7 са представени данни за измененията в обема на извършената работа от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г., падащи се на един млрд. евро от БВП на страните. Най-голям обем транспортна работа на един млрд. евро от БВП се отчита от железопътния транспорт на Латвия, Литва, Словения, Полша и Словакия. При тези държави се наблюдава сериозно намаление на обема на извършената транспортна работа, падаща се на един млрд. евро от БВП за разглеждания период. Намалението може да се обясни със сериозния спад през периода на количествата на превозените товари (Николова & колектив, 2022) и съществената инфлация довела до сериозно нарастване на БВП на европейските държави.

Най-малък обем железопътна транспортна работа спрямо брутния вътрешен продукт се регистрира в Ирландия, Дания, Испания, Нидерландия и Португалия. Държавите с най-малък обем на транспортната работа на един млрд. евро от БВП също отчитат намаление през разглеждания период и през 2023 г. са с по-ниски стойности от 2019 г.

Европейските държави, при които през целия разглеждан период се наблюдава намаление на обема на транспортна работа, падащ се на един млрд. евро от брутния вътрешен продукт, са съответно Чехия, Латвия, Литва, Нидерландия, Полша, Словения и Швеция. Италия и Норвегия отчитат по две нараствания и две намаления на обема транспортна железопътна работа, падащ се на един млрд. евро от БВП, а останалите от разглежданите европейски държави през периода 2019 – 2023 г. отчитат по едно увеличение и три намаления на обема на транспортна работа на един млрд. евро от БВП на страните.

Таблица 7: Изменения в товарната превозна дейност на железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019-2023 г.
(млн. ткм. на 1 млрд. евро от БВП)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023	Разлика 2020- 2019	Разлика 2021- 2020	Разлика 2022- 2021	Разлика 2023- 2022
България	63,4	73,1	65,5	61,1	48,5	9,7	-7,6	-4,4	-12,6
Чехия	71,7	70,7	68,5	59,2	47,4	-1	-2,2	-9,3	-11,8
Дания	8,2	7,9	5,8	5,8	5,1	-0,3	-2,1	0	-0,7
Германия	34,4	32,1	34,3	33,2	30,0	-2,3	2,2	-1,1	-3,2
Естония	77,1	63,0	68,1	35,7	20,2	-14,1	5,1	-32,4	-15,5
Ирландия	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0	0	0	-0,1
Испания	8,6	8,0	8,4	7,8	6,7	-0,6	0,4	-0,6	-1,1
Франция	13,8	13,6	14,3	13,4	10,4	-0,2	0,7	-0,9	-3
Хърватия	52,2	64,9	54,3	51,9	41,1	12,7	-10,6	-2,4	-10,8
Италия	11,9	12,5	13,3	12,4	10,7	0,6	0,8	-0,9	-1,7
Латвия	491,3	265,0	220,9	193,0	132,9	-226,3	-44,1	-27,9	-60,1
Литва	330,5	318,1	257,9	109,4	85,5	-12,4	-60,2	-148,5	-23,9
Люксембург	3,1	2,5	2,4	2,2	2,2	-0,6	-0,1	-0,2	0
Унгария	72,5	84,1	73,7	67,2	53,2	11,6	-10,4	-6,5	-14
Нидерландия	8,7	8,4	8,3	7,5	6,1	-0,3	-0,1	-0,8	-1,4
Австрия	54,7	53,8	54,2	49,6	42,7	-0,9	0,4	-4,6	-6,9
Полша	102,5	97,1	94,4	90,6	81,6	-5,4	-2,7	-3,8	-9
Португалия	11,6	11,5	8,7	9,0	8,5	-0,1	-2,8	0,3	-0,5
Румъния	59,4	55,7	56,4	46,9	39,7	-3,7	0,7	-9,5	-7,2
Словения	108,9	100,5	94,4	86,4	72,4	-8,4	-6,1	-8	-14
Словакия	86,1	73,9	81,7	71,5	61,0	-12,2	7,8	-10,2	-10,5
Финландия	42,8	42,6	42,9	33,0	28,8	-0,2	0,3	-9,9	-4,2
Швеция	46,6	46,0	43,4	41,2	40,6	-0,6	-2,6	-2,2	-0,6
Норвегия	10,7	12,7	10,1	7,5	8,8	2	-2,6	-2,6	1,3
Швейцария	18,1	17,0	17,5	15,6	14,1	-1,1	0,5	-1,9	-1,5
Босна и Херцеговина	69,7	58,0	59,0	53,6	50,4	-11,7	1	-5,4	-3,2
Турция	21,7	24,5	21,2	18,6	12,6	2,8	-3,3	-2,6	-6

Източник: Eurostat и изчисления на автора

За анализирания период се отчита намаляване на обема транспортна работа, съответстващ на един млрд. евро от БВП при всички европейски дър-

жави. Най-голямо е намалението при железопътния транспорт на Латвия, Литва и Естония съответно с 358,4 млн. ткм., 245 млн. ткм. и 56,9 млн. ткм., а най-малко е намалението при Ирландия, Люксембург и Италия, където отчетеният спад се равнява съответно на 0,1 млн. ткм., 0,9 млн. ткм. и 1,2 млн. ткм., падащи се на един млрд. евро от БВП.

Може да се обобщи, че поради нарасналото потребление и презапасяване със стоки и продукти в началото на разглеждания период (съвпадащо с настъпването на пандемията COVID-19) се наблюдава повишение при превозените количества товари и извършената транспортна работа от железопътния транспорт на по-голямата част от европейските държави. След започването на войната в Украйна и отминаването на пандемията се отчита намаляване на количествата превозени товари и на обема на извършената транспортна работа от железопътния транспорт на почти всички от разглежданите европейски държави.

Развитие на пътническия железопътен транспорт на европейските държави

Данни за броя на превозените пътници от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. са представени в таблица 8. Най-голям брой пътници се превозват от железопътния транспорт на Германия, Франция, Италия, Испания и Швейцария. През разглеждания период от изброените държави единствено Испания отчита увеличение на броя на превозените с железопътен транспорт пътници, а при останалите се отчитат по-малко превозени пътници за 2023 г. спрямо началната изследвана 2019 г.

Най-малък брой пътници се превозват съответно от железопътния транспорт на Лихтенщайн, Литва, Естония, Гърция и Словения. От европейските държави, чийто железопътен транспорт превозва най-малко пътници, Лихтенщайн и Словения отчитат нарастване на броя превозени пътници в края на периода в сравнение с началото. Литва, Естония и Гърция за периода 2019 – 2023 г. отчитат намаление на броя превозени с железницата пътници.

За 2020 г. спрямо пред пандемичната 2019 г. се отчита много сериозно намаление на броя превозени с железопътния транспорт на европейските държави пътници. Най-сериозно е регистрираното намаление при Германия, Франция и Италия съответно с 1 185 825 хил. п., 541 478 хил. п. и 508 589 хил. п., а най-малко е намалението на превозените пътници с железопътния транспорт на Лихтенщайн, Литва и Естония, съответно с намаление от 602 хил. п., 1753 хил. п. и 2389 хил. пътника. През 2021 г. започва леко възстановяване на броя превозени с железопътен транспорт пътници, но нивата остават много по-ниски в сравнение с пред пандемичните стой-

ности. За 2022 г. и 2023 г. се отчита нарастване на броя на превозените с железопътен транспорт пътници при всички от изследваните европейски държави.

Таблица 8: Превозени пътници от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (хил. пътника)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023
България	21 329	16 808	17 142	23 065	21 811
Чехия	193 569	129 308	135 083	174 327	183 979
Дания	206 601	133 900	134 076	301 567	202 866
Германия	2 938 023	1 752 198	1 761 388	2 505 856	2 727 923
Естония	8 373	5 984	6 077	7 129	7 805
Ирландия	50 060	17 930	17 411	35 845	46 066
Гърция	19 599	10 220	10 029	15 421	12 807
Испания	634 954	333 397	418 501	554 154	666 205
Франция	1 265 330	723 852	894 397	1 142 410	1 226 405
Хърватия	19 827	13 100	13 534	18 581	23 851
Италия	898 472	389 883	491 782	693 604	814 441
Латвия	18 623	12 862	11 194	15 694	17 134
Литва	4 991	3 238	3 948	4 464	4 719
Люксембург	25 016	14 527	16 595	22 038	28 688
Австрия	314 892	191 272	217 501	292 479	325 362
Португалия	175 511	102 247	120 702	171 653	200 459
Румъния	69 707	50 559	54 937	70 464	74 278
Словения	13 259	7 924	11 663	13 909	14 483
Словакия	80 671	49 421	45 858	66 705	71 689
Финландия	92 801	59 550	55 009	76 089	82 406
Швеция	264 603	169 163	164 490	243 972	243 442
Лихтенщайн	1 081	479	710	1 601	1 686
Норвегия	80 402	42 599	41 401	66 695	78 220
Швейцария	635 595	402 610	420 912	536 207	607 748
Турция	26 204	6 446	10 020	27 031	25 610

Източник: Eurostat

В края на разглеждания период при по-голямата част от европейските държави се отчита намаляване на броя на превозените пътници от железопътен транспорт.

пътния им транспорт спрямо началото на периода. Най-голямо нарастване на броя превозени пътници се отчита при железопътния транспорт на Испания, Португалия и Австрия съответно с 31 251 хил. п., 24 948 хил. п. и 10 470 хил. п., а най-голямото намаление в броя на превозените пътници се наблюдава при железопътните превози на Германия, Италия и Франция съответно с регистриран спад от 210 100 хил. п., 84 031 хил. п. и 38 925 хил. пътника за 2023 г. спрямо началната разглеждана 2019 г.

Данни за обема на извършената работа от пътническият железопътен транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. са представени в таблица 9. Най-голям обем на пътническата транспортна работа се извършва от железопътния транспорт на Германия, Франция, Италия, Испания и Швейцария. Държавите, чийто железопътен транспорт превозва и най-голям брой пътници. От изброените държави само Италия отчита намаление на обема на извършената пътническа транспортна дейност, а останалите четири държави регистрират увеличение на обема на извършената транспортна работа, въпреки че при железопътния транспорт на Германия, Франция и Швейцария вече се отчете намаление на броя на превозените пътници за разглеждания период. Това може да се обясни с увеличението на средното превозно разстояние на един пътник в края на периода в сравнение с неговото начало.

Най-малък обем на извършената пътническа транспортна дейност се регистрира при железопътния транспорт на Лихтенщайн, Литва, Естония, Люксембург и Латвия. За периода железопътния транспорт на Естония, Люксембург и Лихтенщайн отчита увеличение на обема на извършената пътническа транспортна работа, а при Литва и Латвия се наблюдава намаление на обема на извършената работа.

След началото на пандемията от COVID-19 и сериозното намаляване на броя на превозените пътници се наблюдава и значително намаляване на обема на извършената работа от пътническият железопътен транспорт на европейските държави (Арnaudов & колектив, 2022). След сериозния спад в извършената работа за 2020 г. спрямо предходната 2019 г., се отчита плавно възстановяване на стойностите и през 2022 г. и 2023 г. извършената пътническа транспортна дейност от железопътния транспорт на разглежданите държави се доближава до регистрираните в началото на периода стойности.

За периода 2019 – 2023 г. се отчита нарастване в обема на извършената транспортна работа при по-голямата част от европейските държави. Най-голямо увеличение се отчита при железопътните превози на Испания, Франция и Турция съответно с 5785 млн. пкм., 4776 млн. пкм. и 1333 млн. пкм., а най-голямото намаление на обема на извършената работа се регистрира при пътническият железопътен транспорт на Италия, Швеция и Чехия съответно с 1795 млн. пкм., 1309 млн. пкм. и 860 млн. пкм.

Таблица 9: Извършена работа от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (млн. пкм)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023
България	1 520	1 118	1 203	1 600	1 592
Чехия	10 856	6 623	6 752	9 394	9 996
Дания	6 174	3 940	4 181	6 376	6 031
Германия	100 252	57 787	57 518	92 313	101 408
Естония	392	263	290	382	408
Ирландия	2 399	834	870	1 748	2 235
Гърция	1 252	640	653	1 117	673
Испания	28 847	12 060	17 002	27 489	34 632
Франция	96 540	56 606	75 854	102 814	101 316
Хърватия	724	448	538	812	1 142
Италия	56 586	22 269	27 693	46 498	54 791
Латвия	643	413	361	541	612
Литва	359	237	287	382	392
Люксембург	463	268	304	389	505
Австрия	13 252	7 375	8 447	12 855	14 435
Португалия	5 055	2 563	2 912	4 419	4 829
Румъния	5 906	3 720	4 271	5 795	6 151
Словения	572	338	504	645	742
Словакия	3 957	2 133	1 969	3 168	3 543
Финландия	4 924	2 820	2 903	4 572	5 199
Швеция	14 617	8 129	8 027	12 879	13 308
Лихтенщайн	18	8	12	27	28
Норвегия	3 715	1 801	1 780	3 079	3 513
Швейцария	21 559	13 261	14 223	19 201	22 093
Турция	4 912	1 520	2 251	5 922	6 245

Източник: Eurostat

В таблица 10 са представени данни за промените в средното превозно разстояние на един пътник, превозен от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. През разглеждания период не се отчитат съществени изменения в средното превозно разстояние на един пътник, пре-

возен с железопътен транспорт. На най-дълги средни превозни разстояния се транспортират пътниците в Турция, Румъния, Франция, Литва и България, а най-късите средни превозни разстояния се отчитат при железопътните превози на Лихтенщайн, Люксембург, Португалия, Дания и Латвия.

Таблица 10: Средно превозно разстояние на един пътник превозен от железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (км.)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023
България	71,26	66,52	70,18	69,37	72,99
Чехия	56,08	51,22	49,98	53,89	54,33
Дания	29,88	29,42	31,18	21,14	29,73
Германия	34,12	32,98	32,65	36,84	37,17
Естония	46,82	43,95	47,72	53,58	52,27
Ирландия	47,92	46,51	49,97	48,77	48,52
Гърция	63,88	62,62	65,11	72,43	52,55
Испания	45,43	36,17	40,63	49,61	51,98
Франция	76,30	78,20	84,81	90,00	82,61
Хърватия	36,52	34,20	39,75	43,70	47,88
Италия	62,98	57,12	56,31	67,04	67,27
Латвия	34,53	32,11	32,25	34,47	35,72
Литва	71,93	73,19	72,70	85,57	83,07
Люксембург	18,51	18,45	18,32	17,65	17,60
Австрия	42,08	38,56	38,84	43,95	44,37
Португалия	28,80	25,07	24,13	25,74	24,09
Румъния	84,73	73,58	77,74	82,24	82,81
Словения	43,14	42,66	43,21	46,37	51,23
Словакия	49,05	43,16	42,94	47,49	49,42
Финландия	53,06	47,36	52,77	60,09	63,09
Швеция	55,24	48,05	48,80	52,79	54,67
Лихтенщайн	16,65	16,70	16,90	16,86	16,61
Норвегия	46,21	42,28	42,99	46,17	44,91
Швейцария	33,92	32,94	33,79	35,81	36,35
Турция	187,45	235,81	224,65	219,08	243,85

Източник: Eurostat и изчисления на автора

За разглеждания период 2019 – 2023 г. при по-голямата част от железопътните превози на европейските държави се наблюдава леко увеличение на средното превозно разстояние на един пътник. За 2023 г. спрямо началната 2019 г., най-голямо нарастване се регистрира при средното превозно разстояние на един пътник, превозен от железопътния транспорт на Турция, Хърватия и Литва съответно с 56,40 км., 11,36 км. и 11,14 км., а най-много е намаляло средното превозно разстояние на един превозен с железопътен транспорт пътник в Гърция, Португалия и Румъния, съответно с 11,33 км., 4,71 км. и 1,92 км.

Данни за настъпилите през периода 2019 – 2023 г. изменения в броя на превозените пътници от железопътния транспорт на европейските държави, падащи се на 100 хил. души от населението са представени в таблица 11.

Най-голям брой на превозените пътници на 100 хил. души от населението се регистрира при пътническия железопътен транспорт на Швейцария, Люксембург, Австрия, Дания и Германия, а най-малък брой на превозените пътници, падащи се на 100 хил. души от населението, се превозват от железопътния транспорт на Турция, Гърция, Литва, България и Румъния.

За разглеждания период по-голямата част от европейските държави намаляват броя на превозените пътници на 100 хил. души от тяхното население. Най-голямо нарастване за 2023 г. спрямо началната разглеждана 2019 г. се отчита при железопътния транспорт на Лихтенщайн, Люксембург и Португалия с ръст съответно от 1432,6 хил. п., 266,3 хил. п. и 207,2 хил. п. на 100 хил. души от населението, а най-голямото намаление се наблюдава при железопътните превози на Швейцария, Германия и Швеция с отчетен спад от 544,4 хил. п., 305,3 хил. п. и 272,8 хил. п., падащи се на 100 хил. души от тяхното население.

При всички разглеждани държави за 2020 г. спрямо началната 2019 г. броят на превозените пътници на 100 хил. души от населението значително намалява, вследствие на започналата световна здравна криза предизвикана от пандемията COVID-19 и последвалото съществено намаляване на броя на пътуващите. При по-голямата част от европейските държави за 2021 г. спрямо предходната 2020 г. се отчита увеличение на броя на превозените пътници, падащи се на 100 хил. души от населението, а намаление се наблюдава само при железопътния транспорт на Дания, Ирландия, Гърция, Латвия, Словакия, Финландия, Швеция и Норвегия. За 2022 г. спрямо 2021 г. се регистрира съществено нарастване на броя на превозените пътници, падащи се на 100 хил. души от населението на всички европейски държави, дължащо се основно на преминаването на пандемията COVID-19 и възстановяването на броя превозени с обществен транспорт пътници. През последната разглеждана 2023 г. се наблюдава нарастване спрямо предходната 2022 г. на броя превозени с железопътен транспорт пътници, падащи се на 100 хил. души от населението, при почти всички от европейските държави с изключение на Дания, Гърция, Швеция и Турция, които регистрират спад в броя на превозените с железопътен транспорт пътници, падащи се на 100 хил. души от населението им.

Таблица 11: Изменения в броя на превозените пътници от железопътния транспорт в европейските държави за периода 2019 – 2023 г. (хил. пътника на 100 хил. души)

Година Държава	2019	2020	2021	2022	2023	Разлика 2020-2019	Разлика 2021-2020	Разлика 2022-2021	Разлика 2023-2022
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
България	304,7	241,8	247,8	337,3	338,3	-62,9	6	89,5	1
Чехия	1817,6	1209,2	1287,1	1657,6	1699,2	-608,4	77,9	370,5	41,6
Дания	3558,4	2299,6	2295,8	5134,4	3419,5	-1258,8	-3,8	2838,6	-1714,9
Германия	3539,0	2106,9	2118,2	3010,5	3233,7	-1432,1	11,3	892,3	223,2
Естония	632,0	450,3	456,9	535,3	571,4	-181,7	6,6	78,4	36,1
Ирландия	1020,7	361,2	347,8	708,4	873,9	-659,5	-13,4	360,6	165,5
Гърция	182,7	95,3	93,9	147,4	123,0	-87,4	-1,4	53,5	-24,4
Испания	1352,8	704,4	882,9	1168,3	1385,5	-648,4	178,5	285,4	217,2
Франция	1883,6	1075,2	1322,0	1683,2	1799,0	-808,4	246,8	361,2	115,8
Хърватия	486,4	322,8	335,3	481,1	619,4	-163,6	12,5	145,8	138,3
Италия	1502,0	653,7	830,2	1175,0	1380,5	-848,3	176,5	344,8	205,5
Латвия	970,0	674,2	591,3	836,7	909,9	-295,8	-82,9	245,4	73,2
Литва	178,6	115,9	141,2	159,1	165,2	-62,7	25,3	17,9	6,1
Люксембург	4075,0	2320,2	2614,5	3414,6	4341,3	-1754,8	294,3	800,1	926,7
Австрия	3554,6	2148,9	2434,9	3257,4	3573,5	-1405,7	286	822,5	316,1
Португалия	1707,9	993,1	1172,1	1658,2	1915,1	-714,8	179	486,1	256,9
Румъния	359,0	261,6	286,1	370,0	389,8	-97,4	24,5	83,9	19,8

Продължение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Словения	637,2	378,1	553,0	660,1	684,1	-259,1	174,9	107,1	24
Словакия	1480,1	905,5	839,9	1227,4	1320,5	-574,6	-65,6	387,5	93,1
Финландия	1681,8	1077,8	994,1	1371,4	1481,1	-604	-83,7	377,3	109,7
Швеция	2586,5	1638,0	1584,8	2334,1	2313,7	-948,5	-53,2	749,3	-20,4
Лихтенщайн	2816,7	1236,2	1817,9	4073,0	4249,3	-1580,5	581,7	2255,1	176,3
Норвегия	1509,0	793,6	767,9	1229,3	1425,0	-715,4	-25,7	461,4	195,7
Швейцария	7438,6	4678,2	4854,6	6135,9	6894,2	-2760,4	176,4	1281,3	758,3
Турция	32,0	7,8	12,0	31,9	30,0	-24,2	4,2	19,9	-1,9

Източник: Eurostat и изчисления на автора

В таблица 12 са представени данни за измененията в обема на пътническата превозна дейност на железопътния транспорт на европейските държави за периода 2019 – 2023 г. Най-голям обем пътническа превозна работа, падаща се на 100 хил. души население, се извършва от железопътния транспорт на Швейцария, Австрия, Франция, Швеция и Германия, а най-малък обем транспортна работа на 100 хил. души от населението се отчита при железопътните превози на Турция, Гърция, Литва, Хърватия и България.

За периода 2019 – 2023 г. по-голямата част от европейските държави отчитат намаление при обема на извършената транспортна работа на 100 хил. души население. Най-голямо е нарастването в обема на извършената пътническа транспортна дейност от железопътния транспорт на Лихтенщайн, Хърватия и Испания с увеличение съответно от 23,7 млн. пкм., 11,9 млн. пкм. и 10,5 млн. пкм., а при пътническите железопътни превози на Швеция, Чехия и Словакия се наблюдава най-същественото намаление на обема на извършената транспортна дейност падаща се на 100 хил. души от населението им, съответно с 16,4 млн. пкм., 9,6 млн. пкм. и 7,3 млн. пкм.

За 2020 г. спрямо началната 2019 г. се наблюдава много сериозно намаление в обема на извършената пътническа транспортна работа от железопътния транспорт, падаща се на 100 хил. души от населението на европейските държави. Намалението се дължи на започналата пандемия от COVID-19 и последвалото я сериозно намаление в броя на пътуващите с обществен транспорт във всички европейски държави. За 2021 г. спрямо предходната 2020 г. се отчита промяна в тенденцията и при по-голямата част от европейските държави се отчита нарастване на обема на извършената от железопътния транспорт пътническа транспортна дейност. Държавите, при които за тези години е отчетено намаление на обема на извършената транспортна работа на 100 хил. души население, са Германия, Латвия, Словакия и Норвегия.

С преминаването на световната здравна криза през 2022 г. се регистрира увеличение при обема на извършената транспортна дейност спрямо предходната 2021 г. при пътническия железопътен транспорт на всички от разглежданите европейски държави. За последната разгледана 2023 г. спрямо предходната 2022 г. се отчита нарастване в обема на извършената транспортна работа на 100 хил. души от населението на почти всички европейски държави с изключение на Дания, Гърция и Франция, при които се регистрира намаление в обема на извършената железопътна пътническа превозна дейност.

Може да се обобщи, че при пътническия железопътен транспорт на всички от разглежданите европейски държави се отчита значително намаление на броя на превозените пътници и извършената транспортна работа в началото на световната здравна криза, но след приключването на пандемията COVID-19 пътническите железопътни превози се възстановяват до предишните си стойности.

Таблица 12: Изменения в пътническата превозна дейност на железопътния транспорт в европейските държави за периода 2019 – 2023 г.
(млн. пкм на 100 хил. души)

Години Държави	2019	2020	2021	2022	2023	Разлика 2020-2019	Разлика 2021-2020	Разлика 2022-2021	Разлика 2023-2022
България	21,7	16,1	17,4	23,4	24,7	-5,6	1,3	6	1,3
Чехия	101,9	61,9	64,3	89,3	92,3	-40	2,4	25	3
Дания	106,3	67,7	71,6	108,6	101,7	-38,6	3,9	37	-6,9
Германия	120,8	69,5	69,2	110,9	120,2	-51,3	-0,3	41,7	9,3
Естония	29,6	19,8	21,8	28,7	29,9	-9,8	2	6,9	1,2
Ирландия	48,9	16,8	17,4	34,5	42,4	-32,1	0,6	17,1	7,9
Гърция	11,7	6,0	6,1	10,7	6,5	-5,7	0,1	4,6	-4,2
Испания	61,5	25,5	35,9	58,0	72,0	-36	10,4	22,1	14
Франция	143,7	84,1	112,1	151,5	148,6	-59,6	28	39,4	-2,9
Хърватия	17,8	11,0	13,3	21,0	29,7	-6,8	2,3	7,7	8,7
Италия	94,6	37,3	46,8	78,8	92,9	-57,3	9,5	32	14,1
Латвия	33,5	21,6	19,1	28,8	32,5	-11,9	-2,5	9,7	3,7
Литва	12,8	8,5	10,3	13,6	13,7	-4,3	1,8	3,3	0,1
Люксембург	75,4	42,8	47,9	60,3	76,4	-32,6	5,1	12,4	16,1
Австрия	149,6	82,9	94,6	143,2	158,5	-66,7	11,7	48,6	15,3
Португалия	49,2	24,9	28,3	42,7	46,1	-24,3	3,4	14,4	3,4
Румъния	30,4	19,2	22,2	30,4	32,3	-11,2	3	8,2	1,9
Словения	27,5	16,1	23,9	30,6	35,1	-11,4	7,8	6,7	4,5
Словакия	72,6	39,1	36,1	58,3	65,3	-33,5	-3	22,2	7
Финландия	89,2	51,0	52,5	82,4	93,4	-38,2	1,5	29,9	11
Швеция	142,9	78,7	77,3	123,2	126,5	-64,2	-1,4	45,9	3,3
Лихтенщайн	46,9	20,6	30,7	68,7	70,6	-26,3	10,1	38	1,9
Норвегия	69,7	33,6	33,0	56,8	64,0	-36,1	-0,6	23,8	7,2
Швейцария	252,3	154,1	164,0	219,7	250,6	-98,2	9,9	55,7	30,9
Турция	6,0	1,8	2,7	7,0	7,3	-4,2	0,9	4,3	0,3

Източник: Eurostat и изчисления на автора

Заклучение

Пандемията от COVID-19, довела до световна здравна криза и геополитическата нестабилност в Европа, породена от започването от Русия на военни действия срещу Украйна, се отразяват разнопосочно на търсенето на товарни и пътнически железопътни превози. В началото на разглеждания период с настъпването на COVID-19 се наблюдава повишение при превозените количества товари и извършената транспортна дейност от железопътния транспорт на голяма част от европейските държави, което се дължи преди всичко на значително нарасналото потребление и презапасяване със стоки и продукти. В края на периода, който съвпада с началото на войната в Украйна и отминаването на пандемията от COVID-19, се отчита значително намаляване на количествата превозени товари и на обема на извършената транспортна работа от железопътния транспорт на по-голямата част от разглежданите европейски държави.

Пътническите железопътни превози на всички европейски държави отчитат сериозно намаление при броя на превозените пътници и извършената транспортна дейност в началото на световната здравна криза, но след това при по-голямата част от европейските държави се възстановяват на стойностите от преди пандемията. По-сериозно намаляват пътническите железопътни превози на големите като територия, население и икономика държави, които превозват голям брой пътници, падащи се на 100 хил. души от тяхното население.

В заключение може да се обобщи, че световната здравна криза се отразява сравнително положително на товарните железопътни превози в Европа и изключително негативно на пътническия железопътен транспорт на всички европейски държави. Геополитическата нестабилност, породена от започналите военни действия на територията на Европа, води до намаляване на товарните железопътни превози на европейските държави, а пътническият железопътен транспорт запазва своите нива относно превозените пътници и извършената пътническа транспортна дейност.

Използвана литература

Арnaudов, Б. & колектив. (2022). Повишаване на икономическата и социална ефективност на пътническите железопътни превози чрез внедряване на нов подвижен състав, Издателски комплекс – УНСС. (Arnaudov, B. & kolektiv, 2022, Povishavane na ikonomicheskata i socialna effektivnost na patnicheskite jelezopatni prevozi chrez vnedriavane na nov podvizhen sastav, Izdatelski kompleks – UNSS).

- Димитров, Г. (2023). Влияние на пандемията COVID-19 върху развитието на сухопътния транспорт в Европа, Издателски комплекс – УНСС. (Dimitrov, G., 2023, Vlianie na pandemiata ot COVID-19 varhu razvitiето na suhopatnia transport v Evropa. Izdatelski kompleks – UNSS).
- Минков, Т. (2019). Анализ и оценка на пътническата превозна дейност на железопътния транспорт в България, София, Авангард Прима. (Minkov, T., 2019, Analiz i ocenka na patnicheskata prevozna deinost na jelezopatnia transport v Bulgaria, Sofia, Avangard Prima).
- МТИТС. (2017). Интегрирана транспортна стратегия в периода до 2030 г., (MTITS, 2017, Integrirana transportna strategia v perioda do 2030 g.), available at: https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/integrated_transport_strategy_2030_bg.pdf (accessed 12 June 2024)
- МТИТС. (2015). Стратегия за развитие на железопътния транспорт в Р България и план за оздравяване и развитие на групата „Холдинг БДЖ“ ЕАД за периода 2015 – 2022 г. /проект/. (MTITS, 2015, Strategia za razvitie na zhelezopatnia transport v R Bulgaria i plan za ozdravyavane i razvitie na grupata „Holding BDZH“ EAD za perioda 2015 – 2022 g., /proekt/), available at: <https://www.rail-infra.bg/bg/31> (accessed 16 June 2024)
- Николова, Хр. (2021). Търсене на товарни превози – фактори и подходи за изследване, Научни трудове на УНСС, бр. 3, с. 177-194. (Nikolova, Hr., 2021, Tarsene na tovarni prevozi – faktori i podhodi za izsledvane, Nauchni trudove na UNSS, br. 3, s. 177-194).
- Николова, Хр. & колектив. (2022). Детерминанти на търсенето на товарни превози, София, Издателски комплекс – УНСС. (Nikolova, Hr. & kolektiv, 2022, Determinanti na tarseneto na tovarni prevozi, Sofia, Izdatelski kompleks – UNSS).
- Arnaudov, B. (2022). The Impacts of the COVID-19 Pandemic on Passenger Railway Transportation, Research Papers, Publishing complex – UNWE, (5), pp. 241-251.
- EUROSTAT. (2024). Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ttr00015/default/table?lang=en>, (accessed 14 December 2024)
- INFOSTAT. (2024). Available at: <https://infostat.nsi.bg/infostat/login.jsf>, (accessed 19 December 2024).
- Ivanova, M. & Dospatliev. L. (2023). Effects of Diesel Price on Changes in Agricultural Commodity Prices in Bulgaria. Mathematics, 11 (3), art. no. 559, DOI: 10.3390/math11030559

DEVELOPMENT OF EUROPEAN RAIL TRANSPORT IN THE CONTEXT OF A GLOBAL HEALTH CRISIS AND GEOPOLITICAL INSTABILITY

Assist. Prof. Georgi Dimitrov, PhD
Department of Economics of Transport and Energy
University of National and World Economy
e-mail: g.dimitrov@unwe.bg

Abstract

Railway transport plays an extremely important role in the transport systems of European countries, carrying out land transport of passengers and goods over short, medium and long distances. This article analyzes the development of freight and passenger rail transport in a significant part of European countries. Trends in the quantities of goods transported and the freight transport activity performed by European railway transport are observed in relation to the level of the gross domestic product of the respective countries. In the case of passenger rail transport, the number of passengers transported and the work performed in relation to the population of individual countries are analyzed. The analyzed period covers the time before and after the onset of the global health crisis caused by COVID-19, as well as the start (for the first time since World War II) of military operations on the territory of Europe. The main objective of the study is to track trends in the demand for freight and passenger rail transport on the territory of Europe and to take into account the impact of the crisis caused by the pandemic and geopolitical instability on the railway transport of individual European countries.

Keywords: rail transport, pandemic, freight and passenger transport, European countries

JEL: O18, R41